

آزادی

در قرآن

(تک نگاشت دائرة المعارف بزرگ قرآن کریم)

علی رضایی شاخنی بیرجندی

BP ۱۰۴
رضایی بیرجندی، علی، ۱۳۳۹ -
آزادی در قرآن / مولف علی رضایی. - تهران:
زعیم، ۱۳۸۲.
۱۱۶ ص.

۸۰۰۰ ریال: ISBN 964-5852-80-3
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
۱. آزادی -- جنبه‌های قرآنی. ۲. آزادی (اسلام).
الف. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP۱۰۴/۲۴۳۶

۳۴۶۷۷-۸۲م

کتابخانه ملی ایران

عنوان کتاب: آزادی در قرآن

مؤلف: علی رضایی

ناشر: زعیم ۸۸-۹۱۲۱۳۳۷

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

چاپ اول: ۱۳۸۳

لیتوگرافی: غفاری ۶۴۹۰۲۷۷

چاپ: گلشهر

صحافی: سروش مهر

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
۱۳	 فصل یکم: کلیات
۱۳	 نقش و اهمیت آزادی
۱۵	 واژه آزادی
۱۷	 ابعاد آزادی
۱۷	 الف: آزادی تکوینی و تشریعی
۱۹	 ب: آزادی منفی و آزادی مثبت
۲۱	 فصل دوم: مبانی آزادی
۲۲	 ۱. آفرینش دو بعدی انسان
۲۴	 ۲. اختیار طبیعی
۳۰	 ۳. مسؤولیت انسان
۳۰	 ۴. اصل تربیت
۳۳	 نقد مبانی اندیشه‌های غیر قرآنی آزادی
۳۸	 فصل سوم: شرایط برخورداری از آزادی
۳۹	 آزادی به عنوان حق و تکلیف
۴۵	 فصل چهارم: انواع آزادی
۴۵	 آزادی اندیشه
۴۵	 ۱. نقش آزادی اندیشه
۴۷	 ۲. داد و ستد فرهنگ‌ها

۴۸	۳. موضوعات و منابع اندیشه
۴۹	۴. موانع آزادی اندیشه
۵۲	۵. حد آزادی اندیشه
۵۳	آزادی انتخاب دین
۵۳	۱. اهمیت و نقش آزادی انتخاب دین
۵۵	۲. اراده تکوینی و تشریعی خدا
۵۶	۳. نفی اکراه بر پذیرش دین
۵۸	۴. حد آزادی انتخاب دین
۶۶	۵. جهاد و آزادی انتخاب دین
۷۲	۶. آزادی انتخاب دین و ارتداد
۸۲	۷. آزادی اقلیت‌های دینی
۸۶	آزادی بیان
۸۶	۱. نقش آزادی بیان
۸۷	۲. موارد آزادی بیان در قرآن
۸۹	۳. حدود آزادی بیان
۹۳	آزادی جنسی
۹۳	۱. موارد آزادی جنسی
۹۴	۲. حدود آزادی جنسی
۹۵	۳. هم‌جنس‌بازی
۹۶	آزادی انتخاب وطن
۹۶	۱. اهمیت آزادی انتخاب وطن
۹۷	۲. مبارزه برای آزادی انتخاب وطن
۹۷	۳. حد آزادی انتخاب وطن

ازادی سیاسی.....	۹۸
۱. تعریف آزادی سیاسی.....	۹۸
۲. حکومت و مشروعیت.....	۹۸
۳. نفی استبداد.....	۹۹
بیعت و حق انتخاب نظام سیاسی.....	۱۰۰
ازادی در انتخاب کارگزاران.....	۱۰۰
سیره قرآن ناطق.....	۱۰۱
۴. اصل تساوی حقوق.....	۱۰۱
۵. اصل مشورت.....	۱۰۲
شخصیت و مسئولیت دادن به انسان‌ها.....	۱۰۳
۶. حدود آزادی سیاسی.....	۱۰۵
ازادی اجتماعی.....	۱۰۹
۱. انسان، موجودی اجتماعی.....	۱۰۹
۲. اجتماع، بستر تکامل استعدادها.....	۱۱۰
۳. قوانین، ضامن حفظ آزادی‌ها.....	۱۱۱
۴. آزادی فرزندان.....	۱۱۲
۵. آزادی زنان.....	۱۱۳
۶. حدود آزادی اجتماعی.....	۱۱۴
ازادی اقتصادی.....	۱۱۸
۱. تعریف و جایگاه آزادی اقتصادی.....	۱۱۸
۲. حدود آزادی اقتصادی.....	۱۱۹
ممنوعیت انباشت ثروت.....	۱۲۰
قرار ندادن اموال در دست سفیهان.....	۱۲۰

ممنوعیت اکل مال به باطل و خوردن سحت.....	۱۲۱
ممنوعیت رباخواری	۱۲۲
عدم اسراف و تبذیر	۱۲۳

فصل سوم: فلسفه حدود آزادی ۱۲۵

۱. آزادی، پیش فرض تشریع احکام	۱۲۵
۲. اصول اولی ناظر به آزادی	۱۲۵
۳. فرق حدود با موانع	۱۲۶
۴. مصلحت فرد و جامعه محدودکننده آزادی	۱۲۶
۵. آزادی مورد نظر قرآن	۱۲۷
۶. آزادی مطلق، خیالی دست نیافتنی	۱۲۷
۷. محدود بودن آزادی، امری لازم	۱۲۸

فصل چهارم: انبیا و آزادی ۱۳۱

الف. تأکید انبیا بر آزادی	۱۳۱
۱. دعوت به کرامت انسانی و بندگی خدا، زمینه‌ساز آزادی	۱۳۱
۲. دعوت به توحید، عالی‌ترین درجه آزادی	۱۳۲
۳. آزادسازی انسان‌ها از غل و زنجیرها	۱۳۳
۴. آزادی معنوی	۱۳۳
۵. آزادی از خرافات	۱۳۵
۶. آزادی از طاغوت‌ها	۱۳۶
فقدان آزادی در جوامع پیشین و مبارزه انبیای الهی	۱۳۶
۱. قوم نوح	۱۳۷

۱۳۷	۲. قوم لوط
۱۳۷	۳ و ۴. قوم ثمود و عاد
۱۳۸	۵. قوم شعیب
۱۳۸	۶. حکومت فرعون
۱۳۹	۷. اصحاب اخذود

۱۴۱	فصل پنجم: سلب آزادی
۱۴۲	موانع آزادی
۱۴۲	۱- استکبار
۱۴۳	۲- استبداد
۱۴۴	۳- استثمار
۱۴۴	۴- کفر

۱۴۵	فصل ششم: راه‌های کسب آزادی
۱۴۵	۱. آگاهی
۱۴۵	۲. جهاد
۱۴۸	۳. دعا
۱۴۸	۴. مقاومت و صبر
۱۴۹	۵. هجرت
۱۴۹	۶. حکومت حق

۱۵۱	فهرست منابع
-----	-------------

فراهم آوریِ دائرةالمعارف قرآن کریم، با حدود سه هزار مقاله، به زبانی علمی، نو، و قویم، فرصتی مبارک است که پس از قرن‌ها، دوست‌داران قرآن را دست داده است. دریغ بود که این فرصت بگذرد و بهره درخور از آن، نصیب نیفتد. هر چند نفس فراهم‌سازی این دائرةالمعارف، خود، نعمت و بهره‌ای بلند و بزرگ است، باید پذیرفت که تلاش گسترده‌بانیان این حرکت نمی‌تواند صرفاً در قالب مقالات دائرةالمعارف بروز و ظهور یابد. چه بسیار رنج‌ها که برده می‌شود تا پرونده‌ای علمی سامان یابد؛ موضوعی منقح گردد؛ دست‌نوشته‌هایی فراهم آید؛ و سرانجام مقاله‌ای مختصر و مفید پدیدار شود. اما مقاله‌ای که حاصل نهایی آن همه تلاش است، بازتاباننده همه دریافت‌های قرآنی در آن موضوع، نیست و نمی‌تواند بود. بسیار مطالب و دریافت‌ها باقی می‌ماند که حجم محدود و نیز نحوه خاص نگارش مقاله دائرةالمعارفی، اقتضای طرح آن‌ها را ندارد.

چنین است که مقدر و مقرر شد تا در کنار آن کار عظیم، طرحی دیگر نیز در افتد: طرح «فراهم‌سازی تک نگاشت‌های قرآنی». تک نگاشت قرآنی، رساله‌ای است مفصل‌تر از مقاله دائرةالمعارفی در موضوع مربوط که حاصل تأملات و پژوهش‌های نویسنده، هیأت علمی، پرونده سازان علمی، و مجموعه کوشندگان آن مقاله را در گستره‌ای وسیع‌تر باز می‌تاباند و از آن جا که محدود و مقید به فنون خاص دائرةالمعارف نگاری نیست، با مجال مبسوط‌تر، وجوه آن موضوع را می‌شکافد. گمان نمی‌رود که ضرورت نگارش این تک نگاشت‌ها بر اهل تحقیق پوشیده باشد، به ویژه آن که چنین کاری - اگر نگوییم بی سابقه است - کاملاً کم سابقه و آثار آن، بسیار فراگستر و دیرپا است. جز ارباب پژوهش و نگارش، عموم دانش پژوهان در حد مطالعات پایه اسلامی نیز می‌توانند از این

تک‌نگاشت‌ها بهره گیرند و در عوض مراجعه به چندین و چند مأخذ دست چندم، به حاصل کاوش در منابع دست اول و متقن روی آورند.

طرح نگارش تک‌نگاشت آزادی در قرآن، از این منظر و با این رویکرد، گامی است مبارک که امید است به مقصد نایل آید.

سلاست و روانی قلم، علمیت مطالب، استناد و اتکای علمی، و دیگر ویژگی‌هایی که به اتفاق محتوایی یا زبانی اثر باز می‌گردد، در تک‌نگاشت آزادی در قرآن نیز، همانند مقاله، مراعات شده است؛ لیکن به شرحی که گذشت، اینجانب در تفصیل مطالب و بهره‌وری از منابع، دستی گشوده‌تر خواهد داشت. از این رو، می‌توان ادعا کرد که حتی دارندگان و بهره‌گیران اصلی دائرة المعارف، هرگز از این تک‌نگاشت بی‌نیاز نخواهند بود، به ویژه آن که در این مجموعه به مأخذ تازه و معاصر بیش‌تر عنایت شده است و برخی از مطالب مستحدث در قلمرو آن نیز در منظر بوده است.

امید است ره‌سپاری در این قلمرو، همگام با پدیدسازی افقی نو در تحقیقات قرآنی، زمینه‌ساز حرکت‌های بالنده‌تر و بهره‌جویی‌های بیش‌تر علمی و عملی از این چشمه‌سار مبارک باشد؛ بمنه و کرمه....

بر خود لازم می‌دانم که زحمات همکاران محترم را ارج نهاده و از یکایک دانشورانی که در فراهم آوردن این اثر به اینجانب یاری رسانده‌اند، قدردانی نمایم.

علی رضایی شاخنی بیرجندی

تابستان ۱۳۸۳